

Broeders & Zusters van de Vrije Geest

WOORD VOORAF	3
I DE VOORGESCHIEDENIS	
-Keizer Constantijn (280-337)	4
-Sint Augustinus (354-430)	4
-De paus	5
-Ketterij	6
II DE BROEDERS EN ZUSTERS VAN DE VRIJE GEEST	
-Algemene opvattingen	7
-Sekte of beweging?	7
-Ketterij	9
-Bronnen over de Vrije Geest	10
III ABELARDUS EN BERNARDUS	
-Petrus Abelardus (1049-1142), voorloper van de Vrije Geest	13
-Petrus Abelardus: zienswijze	14
-Bernardus van Clairvaux (1090-1153)	15
-Het dispuut tussen Abelardus en Bernardus	17
IV DE KATHAREN	
-Occitaanse voorlopers van de Vrije Geest	19
-Dualistisch leer	19
-De totale uitroeiing	20
V MARGARETA PORETE EN MEESTER ECKHART	
-Margareta Porete (1250-1310): een spontane Vrije Geest	22
-De Spiegel van de eenvoudige en vernietigde zielen	22
-Eckhart (1260-1328): een Meester van de Vrije Geest	23

-Het concilie van Vienne (1311-1312)	24
VI ENKELE ANDERE VRIJE GEESTEN	
-Vrije Geesten her en der	26
-Wederzijdse contacten	29
-Bloemaardinne (1265-1335) en Ruusbroec (1293-1381)	30
-Homines Intelligentiae (1411)	31
-Heksen, uitlopers van de Vrije Geest	32
VII GIORDANO BRUNO	
-Corpus Hermeticum	34
-Giordano Bruno (1548-1600) een Vrije Geest uit de Renaissance	35
-Kosmische visie	36
-De eenheid van het Al is de Ene	37
-Ruimdenkend	38
-Levenseinde	38
VIII MODERNE TIJDEN	
-Moderne literatuur: L'œuvre au noir (Hermetisch zwart)	40
IX NABESCHOUWING	
-Vrijheid van geest en inzicht	41
BRONNEN	43

WOORD VOORAF

Wanneer Suman verleden jaar zijn lezing gaf over "De kunst van het Niet-Doen", dan zei hij dat wij "vrijdenkers" moeten zijn, hij verduidelijkte dat wij moeten handelen van uit ons geweten. Toen dacht ik direct aan de Broeders en Zusters van de Vrije Geest, de vrijdenkers van de middeleeuwen.

In hetzelfde W-E zei Atma Muni in zijn toespraak over "Immanent en transcendent" dat het enige mogelijke is "De Eenheid ervaren" en dat je als volgeling geen mystieker kan worden. Die twee thema's, vrijheid van geest en mystiek, van de middeleeuwen tot in de renaissance, vormen de kern van dit betoog, waarbij al direct de vraag kan gesteld worden in hoeverre die vrijgeesten wel mystici waren en of alle zogenaamde mystici wel een vrije geest hadden.

Over **Meester Eckhart** (1260-1328) wordt het volgende verteld: Een jonge vrouw vroeg aan de poort van het klooster waar Meester Eckhart verbleef, of het mogelijk was de Meester te spreken. De portier vroeg wie zij was. 'Dat weet ik niet', antwoordde zij. 'Ik ben geen maagd, geen vrouw, geen man, geen weduwe, geen jonkvrouw, geen heer, geen dienstmaagd, geen knecht.' Verbouwereerd zoekt de portier Eckhart op. Deze vraagt haar om uitleg en karakteriseert haar als 'de aller zuiverste van de mensen die ik ooit gevonden heb.' Die zuiverheid werd veroorzaakt doordat zij zich niet identificeerde met haar lichaam, met haar verschijning op deze wereld. Het was die zuiverheid en vrijheid die de meest verheven Broeders en Zusters van de Vrije Geest nastreefden.

I DE VOORGESCHIEDENIS

Keizer Constantijn (280-337)

Vooraleer dieper in te gaan op de broeders en zusters van de Vrije Geest, is het goed om eerst na te gaan hoe van uit de laatste jaren van de oudheid, de maatschappij geëvolueerd is tot de toestand in de middeleeuwen op sociaal-economisch, politiek en vooral religieus gebied.

Keizer Constantijn (280-337) die zijn gezag van uit Constantinopel liet gelden, bouwde het Christendom als eerste uit tot een staatsgodsdienst, waarover hij dan controle had. Hij wou een eendrachtige kerk, die voor hem gemakkelijker te besturen was. De afwijkingen van de officiële doctrine van de kerk vormden een staatsgevaar, en moesten dus met het zwaard bestreden worden. Dat was het begin van de genadeloze kettervervolgingen die in de middeleeuwen zouden plaats vinden. Toen keizer Constantijn zich in 337, op het einde van zijn leven liet dopen, liet hij toe dat de kerk zich uitbouwde als een met instituties ombouwde priesterkerk, voorzien van rijkelijke inkomsten, die meer en meer het aangezicht kreeg van een dwingende onverdraagzaamheid. Dat belette niet dat er dissidenten opkwamen, vooral tegen de materiële welstand van de plaatselijke kerk gemeenten.

Sint Augustinus (354-430)

Een merkwaardige persoon en sterke katholieke voorvechter verschijnt in die periode in het door onenigheid geteisterde Romeinse Noord-Afrika: Aurelius Augustinus. In de tijd van de nakende en reeds voelbare ondergang van het Romeinse rijk, dacht hij dat de Kerk het heilsinstituut was om het imperium te vervangen. Augustinus zag

de ganse geschiedenis als een strijd tussen de aanhangers van God, de makers van de "Civitas Dei", waarin engelen en mensen zullen samen wonen met de knechten van Satan. Deze opvatting bevat sporen van het Manicheïsme, waarvan Augustinus in zijn jeugd een volgeling geweest was en dat de wereld beschouwt als een strijdtoneel tussen licht en duister, God en de duivel. De Kerk moest volgens hem de grondslag worden van het wereldrijk Gods, tot aan Christus' wederkomst en oordeel; alle autoriteit kwam haar uiteindelijk toe.

Augustinus was de mening toegedaan dat de "vrede" en de "eenheid" in de Kerk prioritair zijn. De Kerk moest de weerspiegeling zijn van de hemelse harmonie. De verdoelden en weerspannigen moesten worden overtuigd van hun ongelijk. Toen hij de afgedwaalden niet kon overtuigen om terug te keren naar de ware stal, nam hij het standpunt in dat alleen geweld de halsstarrigen kon buigen. In Lucas 14:23 staat immers: "dwing ze binnen te komen." Met die zienswijze en zijn optreden in de praktijk draagt Augustinus een zware verantwoordelijkheid voor de daden van de latere heersers in de Middeleeuwen: namelijk namens de Kerk gewelddadig jacht maken op ketterij. Zo wordt hij niet zonder reden de "Vorst en patriarch der vervolgers" genoemd en werd hij de grondlegger van de inquisitie.

De Paus

Tot nu toe hadden de verschillende plaatselijke oostelijke en westelijke kerken zich collegiaal gedragen. Zo waren op het concilie van Nicea (325, hedendaags Iznik in Turkije) de verschillende patriarchaten van Alexandrië, Antiochië, Jeruzalem als van Rome op gelijke basis vertegenwoordigd. Later baseerde de bisschop van Rome, als enige patriarch van het Westen zich op de Petrus legende en de daaraan verbonden "macht van de sleutels" om zich paus te noemen. Zo voelde Leo I (400-461) zich erfgenaam van het oude Romeinse imperium. Hij paste daarbij nogal letterlijk Augustinus'

Civitas Dei, de Godsstaat toe. Het Romeinse rijk was na de invallen van Visigoten, de Longobarden en Attila de Hun, sterk verzwakt. Na de verovering van het Westen door de ketterse barbaren ontstond er langzaam aan een nieuwe maatschappelijke ordening, het begin van de feodaliteit. De barbaarse heersers aanvaardden de katholieke hiërarchie. De maatschappij bestond vooral uit de adel die de ambten bekleedden en de vrije boeren die onder de wapens konden geroepen worden. In de latere middeleeuwen zouden die, door de voortdurende landhonger van de adel verworden tot lijfeigenen en horigen.

Rond het millennium woelde het in Europa van de ketterijen. Paus Gregorius VII (1020-1085) reageerde door het afkondigen van een aantal dogma's, vooral inzake zijn uit Petrus afgeleide heerschappij over alle wereldlijke machthebbers. De persoon van de paus was immers heilig, de roomse Kerk heeft nooit gedwaald en kan dat ook nooit doen.

Ketterij

Zo ontstond langzamerhand de middeleeuwse sociale kerkmoraal: de maatschappelijk sterken die hun wil opleggen aan de zwakken. Dat veroorzaakte gekrenktheid en verzet onder de grote massa, die gepaard ging met een opstandigheid en een grote twijfel aan de opgelegde waarheid, zowel door kerk als staat verkondigd. Zo ontstond er een theologische oppositie die al snel door de kerk als ketters beschouwd werd en die het feodale evenwicht dreigde te ondermijnen. Die oppositie vond haar neerslag bij de anders denkenden: de Broeders en Zusters van de Vrije Geest.

II BROEDERS EN ZUSTERS VAN DE VRIJE GEEST

Algemene opvattingen

Zij stelden dat Gods Geest gekenmerkt is door vrijheid. Allen die zich oriënteren op die Geest wilden in diezelfde vrijheid delen. Zij waren overtuigd dat God zich niet schikte naar de maatstaven die de mensen Hem willen opleggen. Het kerkelijk instituut met de sacramenten en het priesterschap, speelde geen beslissende rol, maar werkte eerder als een belemmering. Zij streefden naar een éénwording met God: de Unio Mystica.

De kerkelijke gezagsdragers kregen schrik dat zij de greep op die vrijen van geest dreigden te verliezen en hebben daar ook panisch op gereageerd met de wreedste straffen, zoals de levende verbranding. Dan nog waren diezelfde kerkleiders niet verzadigd en zijn zij tot jaren erna buitensporig tekeer gegaan tegen vooral onschuldige vrouwen die als heksen in de 15de eeuw tot zelfs in 1720 (van 1450 tot 1720) werden veroordeeld.

Sekte of beweging?

Sommige historici zijn geneigd om de Vrije Geest als een sekte te omschrijven die zich vooral gedurende 14de en 15de eeuw ontplooid. Volgens mij is dit helemaal geen sekte. Er is geen stichter, geen leider die naar voren treedt of die spreekt in naam van de Vrije Geest. Het gaat over een verzamelnaam voor een reeks opvattingen die niet stroken met de zienswijze van de Kerk en derhalve als ketterij worden gebrandmerkt. Het gaat over meestal gelijkaardige standpunten door individuen of kleine groepen mensen ingenomen tegenover de maatschappij en de Kerk. Uiteraard hebben de Vrije Geesten elkaar beïnvloed maar er is geen organisatie en geen geordende structuur.

Laat ons dan maar spreken over de beweging van de Vrije Geest, de Italianen noemen het niet voor niets "Il Movimento del Libero Spirito" net zoals wij nu spreken over bijvoorbeeld de vredesbeweging.

Deze beweging kwam op van af de 11de eeuw en verspreidde zich gedurende vijf eeuwen over het ganse Westerse continent, van Noord Duitsland tot in Spanje en Italië en van Engeland tot in Bohemen waar de grote vrijheidsdenker en nationale held Jan Hus opkwam in het begin van de 15de eeuw. Zij noemden zich Brüder und Schwestern des freien Geistes, Brethern and Sisters of the Free Spirit of les Frères et Sœurs du libre Esprit.

De Vrije Geest was vooral, maar niet steeds, een mystiek geïnspireerde beweging, die alle vrijheid vereist. Het waren mensen die los wilden komen van de dwangbuis van de toenmalige hiërarchische orde. Zij kwamen nu in een nieuwe verhouding tot God en de wereld staan. De mens had zelf deel aan God, zijn gelijkenis op God verhief hem tot een bijzonder wezen, de kroon op de schepping. Zij beriepen zich op de tweede brief van Paulus aan de Korintiërs: (3:17) "De Heer nu is de Geest en waar de Geest des Heren is, daar is de vrijheid." Dit gaf hoop voor diegenen die verdrukt en gekrenkt waren. Het werd ook een anti-cultuur tegen de maatschappij van standen en klassen. Waar de minderen en geringen in de feodale en hiërarchische orde werden veracht, en buiten de maatschappij stonden, voelden zij zich nu goddelijk, want is de ganse natuur en de ganse mensheid niet goddelijk? Zij waren tegen alle geweld en het gebruik van wapens en erkenden noch kerkelijk noch werelds gezag. De Vrije Geest stond voor de emancipatie van de middeleeuwse maatschappij, het was de sociale revolutie van die tijd. Soms liet die vrijheid, die niet duidelijk omschreven was, uit tot een soort mystieke anarchie of erger nog tot nihilistische megalomanie. Zo waren er Vrije Geesten die de wereld met het zwaard wilden veroveren, terwijl anderen de Adam-cultus voorstonden, waarbij de rituele naaktheid soms uitliep tot seksuele orgieën.

Ketterse opvattingen

De Vrije Geesten waren geïnspireerd door het Neo-Platonisme en het pantheïsme van Plotinus. Die was in Alexandrië in de leer gegaan bij Ammonius Saccas, een volgeling van de hermetische traditie: "God is al wat is" was zijn uitspraak. Ook de Vrije Geesten zagen God zowel in een steen als in de eucharistie. Al het geschapene is goddelijk. Ook de heilige Drievuldigheid wordt ondergedompeld in het niet-deelbare Ene. Bij de dood verdwijnt de ziel in de goddelijke oorsprong als een druppel wijn in de oceaan. Diegene die de kennis van God meedraagt, draagt zijn eigen hemel met zich mee. Men moet zijn eigen goddelijkheid herkennen en zo verrijst men als een bewoner van de hemel op de aarde. Onwetendheid van zijn eigen goddelijkheid is doodzonde, of in ieder geval toch de enige zonde. Voor de Vrije Geesten moet men niet wachten tot de dood, want men kan in dit leven in God versmelten.

De geleerde allesweter van zijn tijd, doctor universalis Albertus Magnus (1200-1280) begreep de Vrije Geesten niet, vooral omdat zij zich goddelijk en zondeloos voelden en het feit dat de onderlagen uit de bevolking dat beweerden. Hij liet zich ook laagdunkend uit over de Minnemystiek, die hij als een soort vrouwenziekte beschouwde en die men het best kan genezen met een pak slaag. Hij formuleerde 94 stellingen tegen hen en de Waldenzen (genoemd naar Waldo †1197; leefden in evangelische armoede, lazen de bijbel in de volkstaal en waren tegen geweld). Later, na het concilie van Vienne, paus Clemens V resideerde toen in Avignon, verscheen in 1312 de bul "Ad Nostrum". Op dat concilie werd het rapport van de Parijse Inquisitie betreffende de veroordeling van Margareta Porete, waarover straks meer, besproken. Onder andere op basis daarvan heeft men gedefinieerd welke opvattingen als kettters moeten beschouwd worden. Die opvattingen zijn, ruim gezien, het kenmerk van vele Vrije

Geesten. De belangrijkste ketterse opvattingen zijn in de bul als volgt samen gevat:

-Dat er iemand in dit leven zo'n graad van perfectie bereikt dat hij nog onmogelijk vorderingen in de genade kan maken

-Dat het niet nodig is nog te bidden of te vasten eenmaal men die perfectie bereikt heeft.

-Dat diegenen die deze graad van perfectie bereikt hebben niet meer moeten gehoorzamen aan de geboden van de Kerk, daar zij zeggen daar waar de Geest van de Heer is, daar is vrijheid.

-Dat iemand in dit leven de uiteindelijke zaligheid kan bereiken.

-Dat het beoefenen van deugden behoort bij de onvolmaakten en dat de volmaakte ziel vrijgesteld is van deugden.

-Dat een vrouw kussen een doodzonde is, maar betrekking hebben met een vrouw geen zonde is, daar men voldoet aan een verleiding, ten gevolge van een neiging van de natuur.

-geen respect hebben voor de verheffing van het lichaam van Christus in de mis.

Bronnen over de Vrije Geest

Buiten de bronnen van hun tegenstrevers zoals de processen van de inquisitie, de pauselijke bullen en de verschillende instructies om de kettters op te sporen, zijn er drie bronnen uit het midden van de Vrije Geesten bewaard gebleven die alle verbrandingen en veroordelingen hebben overleefd.

1)Schwester Katrei of zuster Katrijn, wier Duitstalig werk ten onrechte aan meester Eckhart wordt toegeschreven.

Haar traktaat gaat over een dialoog tussen een begijn en haar biechtvader. Katrijn volgt gedwee de instructies van haar biechtvader

op. Zij vindt dat zij geen vorderingen maakt op spiritueel vlak en vraagt haar biechtvader om de "snelle weg" tot de verlossing te tonen. Als zij voelt dat dit niets opbrengt neemt zij zich voor enkel naar de heilige Geest te luisteren. Zij zondert zich af en leeft in volledige armoede en in totale onthechting. Als zij terugkomt bij haar biechtvader is zij zo veranderd dat hij haar niet herkent en hij kan niet uitmaken of zij een engel of een mens is. Zij is nog niet tevreden totdat zij de voortdurende verbinding met God bereikt heeft. Haar biechtvader laat zich ontvallen dat hij nog geen directe kennis ervaren heeft, wat Katrijn wel heeft. Wanneer zij later uitroept: "Ik ben God" moedigt hij haar aan om haar vereniging met God voort te zetten. Gedurende een drie dagen durende vervoering, waarbij zij schijnbaar dood is, komt zij uit haar trance en zegt: "Ik ben daar waar ik was voor dat ik geschapen was, dit is enkel God en God" en zij bevindt zich in de permanente staat van vereniging die zij zocht, wat zij "gevestigd in God" noemt. Zij legt uit dat zij door genade bereikt heeft wat Christus van nature is. Verder onderricht zij haar biechtvader die zijn priesterlijke waardigheid behoudt niettegenstaande zij de spirituele autoriteit is. Zij brengt hem op een hoger spiritueel niveau.

2)Geloofsartikelen in het Latijn opgesteld door een kluizenaar bij de Rijn

Enkele van zijn gezegden zijn:

-Het goddelijke wezen is mijn wezen en mijn wezen is het goddelijke wezen.

-Van in de eeuwigheid was de mens God in God.

-Van in de eeuwigheid was de ziel van de mens in God en is God.

-De mens is niet verwekt maar is in de eeuwigheid onverwekt en daar hij niet kan verwekt worden, is hij volledig onsterfelijk.

3) **Le Miroir** of "**De Spiegel**" van **Margareta Porete**, over wie later meer. (zie hoofdstuk V)

III ABELARDUS EN BERNARDUS

Petrus Abelardus (1079 - 1142), een vroege voorloper van de Vrije Geest

Een niet onbesproken geniaal figuur is Petrus Abelardus: wie kent immers niet het dramatische en stormachtig liefdesverhaal van Abelardus en Heloïse?

Als zoon van een edelman, ging hij bij de bekendste filosofen van zijn tijd in de leer en kwam er snel mee in ruzie. Abelardus besloot dan maar zich verder te bekwamen via zelfstudie. Hij kreeg een postje als kanunnik bij de Notre-Dame te Parijs en werd er beroemd als leraar van zijn eigen school van filosofie. Abelardus gaf er privé onderricht aan de 17 jarige Heloïse, die inwoonde bij haar oom Fulbert, ook een kanunnik. De 22 jaar jongere studente geraakte verliefd op haar leermeester. Zij gaf zich over zonder terughoudendheid en zonder wroeging, "een zacht lammetje uitgeleverd aan een hongerige wolf", schrijft Abelardus zelf in zijn "Historia Calamitatum", of de geschiedenis van zijn ramspoed, een voor die tijd ongekende autobiografie. Nu moest Abelardus toegeven dat hij smoorverliefd was, en dat hij haar nog meer beminde dan de filosofie. Toen Heloïse zwanger werd, trouwden Abelardus en Heloïse in het geheim en vluchtte zij naar Bretagne om het kind ter wereld te brengen. Op aandringen van Abelardus trok Heloïse zich terug in een klooster in Argenteuil. Zij vroeg zich af waarom zij in een klooster moest leven, terwijl zij geen roeping voor het religieuze leven had ervaren. Oom Fulbert zag dit met lede ogen aan en stuurde enkele huurmannen naar Abelardus, die bij hem 's nachts binnendrongen en hem castreerden. Na een kort verblijf in een klooster te Saint-Denis doceerde hij opnieuw en publiceerde hij zijn *Theologia Summi Boni*, waarbij hij de drie-eenheid rationeel probeert uit te leggen. De lokale bisschoppensynode van Soisson (1121) aanvaardde dit niet en hij

kreeg huisarrest in een abdij in Soisson en moest er in het openbaar zijn boek verbranden. Daar ging hij in discussie met de andere monniken die dit niet waardeerden en Abelardus besloot dan verder als kluizenaar te leven in het afgelegen Nogent-sur Seine. Abelardus voelde zich een mislukkeling: hij was magister zonder leerstoel, monnik zonder abdij en echtgenoot zonder vrouw. Zijn bekendheid als filosoof en leraar was echter zo groot dat weldra studenten zich spontaan aanmeldden en hij opnieuw, tot zijn grote voldoening, filosofie doceerde. Hij stichtte er het oratorium van de Paracleet. (H.Geest als helper) Uit schrik om vervolgd te worden vestigde hij zich in de afgelegen abdij van Saint-Gildas-de-Rhuys. Hij zorgde dat Heloïse werd aangesteld als hoofd van een nieuw verblijf voor religieuzen in het verlaten oratorium van de Paracleet. In 1132 viel hij van zijn paard en brak verschillende ruggenwervels. Na 10 jaar verliet hij het klooster om opnieuw te doceren. Toen werd hij aangeklaagd voor ketterij door niemand minder dan Bernardus van Clairvaux. Hij wilde in beroep gaan bij de paus, maar stierf kort daarna in 1142. Na zijn begraafing werd zijn stoffelijk overschot in het geheim overgebracht naar Heloïse. In de 1817 werd het stoffelijk overschot van beiden overgebracht naar de bekende Parijse begraafplaats Père Lachaise.

Petrus Abelardus: Zienswijze

De zeer geleerde Abelardus kende de werken van Plato, Böthius, Porphyrius en Aristoteles. Hij bestreed dat de kerk in het bezit van de waarheid is. Wie de waarheid wil kennen moet denken, discussiëren, en redetwisten. Het is niet: "Ik geloof om te begrijpen", maar "Wat niet te begrijpen is, is niet geloofwaardig". Dit was uiteraard gevaarlijk voor de kerk, want niets staat nog vast, alles moet beproefd worden.

Zijn hoofdwerk dat in 1122/1123 werd geschreven is "Sic et Non" of, "Ja en Neen". Daarbij somt Abelardus 2000 citaten op van schriftgeleerden, kerkvaders, pausen, theologen van zijn tijd en de bijbel. Hij stelt daarbij 185 geloofsvragen en ziet niet anders dan tegenstrijdigheden. De traditie is een wirwar van tegenstrijdigheden en wij moeten op zoek gaan naar de waarheid die er in verscholen is.

Hij bestrijdt dat de erfzonde ieder mens schuldig maakt. Hoe kan de mens schuldig zijn, omdat Adam gezondigd heeft? Hij staat ook open tegenover andere religies. Het Christendom is wel het enige alomvattende geloof, maar joden en moslims hebben ook deel aan de Waarheid. Dit werd reeds vroeger door Plato zo gesteld. Immers, de Logos was aanwezig in de Griekse filosofie en de monotheïstische religies en niet alleen in het Christendom.

Een ander belangrijk werk is de "Ethica" of "Scito te ipsum", Ken je zelf. Is iets goed of slecht? Als je handelt in overeenstemming met je geweten, dan is het ethisch goed. Niet de vraag naar de "juiste" of "verkeerde" waarden moet gesteld worden. De beslissende ethische vraag is niet uiterlijk, maar innerlijk. Er zijn dus geen vaste regels die door iedereen moeten worden gevolgd. Alleen ikzelf ben de morele rechter over mijn daden. Ik moet wel mijn zwakheden onder ogen zien en er aan werken. Het gaat erom om de wil van God te volgen. Volgens Abelardus is genieten van de geneugten van het leven niet zondig op zichzelf. "Als de intentie goed is (= als het oog één is), dan zal uw lichaam vol licht zijn." Dit wil zeggen dat de handeling waardig is voor het licht en dus goed is. Het gaat om de intentie om God te behagen.

Bernardus van Clairvaux (1090-1153)

Bernardus was abt van de cisterciënzer abdij van Clairvaux en als grote hervormer stichtte hij van daaruit verschillende abdijen. Hij was

een gedreven man en mystieker op zoek naar God, zonder compromissen, en genoot hoog aanzien. Het lichaam was voor hem een obstakel voor het verwerven van de goddelijke liefde en moest ondergeschikt blijven aan de ziel. Door strenge ascese ondergroef hij zijn gezondheid zodanig dat de bisschop hem verplichtte een jaar rust te nemen in het buitenverblijf van een aristocratische dame, "De reukerwten" genoemd. Daar ontmoette hij Willem van Saint-Thierry (1075-1145) voor het eerst. Willem, de eerste grote mysticus van de Lage Landen en Bernardus deelden er hun geestelijke ervaring. Later, wanneer beiden in de ziekenzaal van Clairvaux moesten herstellen, gingen zij op in de allegorische en metaforische beeldspraak van het Hooglied waarin de zinnelijke liefde van het Hooglied als model stond voor de goddelijke liefde. Geïnspireerd door het Hooglied schreven beiden hun eigen commentaar daarop.

Bernardus verfoeide de dialectiek en verdedigde de traditie, het geloof en het gezag van de paus. Op verzoek van de paus predikte hij de tweede kruistocht die echter op een mislukking uitliep. Hij ging naar Parijs waar hij in felle woorden tekeer ging tegen Abelardus en hem probeerde op andere gedachten te brengen. Abelardus vroeg om een publiek debat met Bernardus, die vreesde dat de mysteries niet met de rede kunnen uitgelegd worden, en het debat ontweek. Op aanraden van Willem van Saint-Thierry, klaagde hij in 1141 Abelardus aan op het concilie van Sens wegens ketterij. Vooraleer Abelardus er kon zijn, overtuigde hij de aanwezige bisschoppen van zijn gelijk tegen Abelardus, zodat het proces reeds gevoerd was als Abelardus aankwam. Deze verdedigde zich niet en liep weg van het concilie zonder een woord te zeggen. Abelardus was voortduren op de vlucht uit angst voor vervolging, maar had geluk dat de inquisitie nog niet was ingesteld.

Het dispuut tussen Abelardus en Bernardus

Abelardus en Bernardus waren niet alleen twee totaal tegengestelde persoonlijkheden, maar ook hun opvattingen lagen zo ver uit elkaar dat zij wel in conflict moesten komen. Abelardus is dominerend arrogant en overtuigd dat hij de beste filosoof en de grootste geleerde van de Westerse wereld is en weet zich gesterkt door zijn grote aanhang bij zijn studenten. Bernardus heeft een groot zelfbewustzijn die zich erkend voelt door de kerkelijke overheid. Daar waar Abelardus probeert met de rede te overtuigen, komt de welbespraakte Bernardus af met argumenten van het gezag en het geloof die niet met de rede kunnen verklaard worden. Bernardus en zijn vriend Willem waren mystiekers, zij waren in feite de grondleggers van de westerse minnemystiek. Hadewijch en de begijnen, Beatrijs van Nazareth, Ruusbroec en de Moderne Devotie en later Theresa van Avila en Johannes van het Kruis waren hun geestelijke erfgenamen die zoals Bernardus en Willem zich inspireerden op het Hooglied. Hun mystieke ingesteldheid nam niet weg dat zij vonden dat Abelardus van de ware leer afweek en dat hij kost wat kost als ketter moest op zijn plaats gezet worden.

Abelardus was een vrije geest in die zin dat hij durfde na te denken over het geloof en de kerk en dat hij zo een nieuwe theologie ontwikkelde, gebaseerd op het denken. Daarbij liet hij niet na allerlei ongerijmdheden aan de kaak te stellen. Hij kon alles relativeren en zag in dat de anders-gelovigen ook ergens te begrijpen zijn. In de Cisterciënzer kloosters, waar Bernardus in zijn leven zo hamerde op de innige beleving, werd kort na zijn dood de scholastieke theologie van Abelardus gedoceed en verdween de spiritualiteit naar het randgebied van ascese en mystiek.

Willem stelt terecht dat het Goddelijk mysterie in wezen onkenbaar is en dat de duistere theologie een zaak is van mensen die leven onder een wolk van niet-weten. De mystieker Bernardus dacht dat hij de

zaak van het geloof en de kerk met haar dogma's moest verdedigen, waarbij hij de vrijheid van zijn mystiek leven beperkte tot zijn geestelijk ideaal. Breeddenkendheid stond niet in zijn woordenschat en andersdenkenden moesten zich aanpassen tegen wil en dank, en als het moest ook met het zwaard. Met zijn rechtlijnig denken had hij geen oog voor de politieke realiteit. Hij stelde het zo: "Mij is het gegeven dat het zo is, maar niet waarom het zo is." Zijn plat en eng rationalisme zorgde niet voor vereniging en eenheid, maar voor scheiding in vriend en vijand. Daarbij komt de vraag: bestaat er überhaupt enggeestige mystiek? Is dat geen contradictio in se?

De ruimer denkende dialecticus Abelardus, die nochtans geen mystieker was, stelde dat God eerder kenbaar is door het geloof dan door het begrijpen, waardoor hij ook inzag dat een meer diepere beleving tot een andere dimensie behoort dan die van de rede.

Petrus Venerabilis, de eerbiedwaardige abt van Cluny, biedt de zieke Abelardus aan het einde van zijn leven onderdak. Hij verdedigt Abelardus bij paus Innocentius II en probeerde de twee rivalen te verzoenen. Na Abelardus' dood schrijft hij een mooie brief naar Heloïse waarbij hij hulde brengt aan Abelardus.

De discussie over Abelardus en Bernardus wordt tot op de dag van vandaag gevoerd.

Abelardus staat voor de vrijheid van denken waar Bernardus die vrijheid niet kent en strikt de dogma's verdedigt.

Abelardus vertoont een openheid tegenover andere religies terwijl Bernardus oproept tot de kruistocht en later ook de Katharen wil uitroeien.

Abelardus is een scholastieker en heeft de theologie ontwikkeld terwijl Bernardus een mystieker is. Zijn mystiek was eng en beperkt. Daarbij komt de vraag: is dat nog mystiek?

IV DE KATHAREN

Occitaanse voorlopers van de Vrije Geest

Het Katharisme was gegroeid van uit de Bosnische kerk, die men de beerput van de ketterijen noemde, en had zich via de **Bogomilen** (Bulgarije, iedereen moet de schift kunnen lezen en interpreteren) en het dualistische **Manicheïsme** ontwikkeld tot het Katharisme en ontplooidde zich vooral in Zuid Frankrijk en Italië tot een van de grootste bewegingen van die tijd. Het was de tijd dat velen opkwamen tegen de strikte feodale structuur en probeerden daarvan los te komen. Zij hunkerden naar vrijheid. Die hunkering was sterk in de Zuid-Franse steden, maar ook in Vlaanderen, waar de steden grotere zeggingschap afdwongen van de graven van Vlaanderen en de burgers zodoende zeggingschap kregen. Die vrijheid ging gepaard met een grote welstand, waarbij de bloei van de handel, zowel in Vlaanderen met het handelscentrum Brugge als in Zuid-Frankrijk en Noord-Italië met Venetië en Genua kenmerkend was. De katharenbeweging spreidde zich dan ook snel uit zowel in Noord-Italië als in de Languedoc met als centrum Toulouse, Carcassone en Albi, waardoor zij soms ook Albigenzen werden genoemd. Gelijktijdig, sommigen zeggen geïnspireerd door de Katharen, ontwikkelde zich de begijnen-en begarden beweging in Vlaanderen en gans Europa.

Dualistische leer

Als **dualistische stroming** geloofden de Katharen in het principe van de Goede en de Boze God. De laatste heeft de wereld geschapen, als een plaats die weerzin en haat wekt. Zij aanvaardden de volledige bijbel. Er is de afwijzing van de vrije wil op de grond van het feit dat God alwetend is. Aangezien God het kwaad niet kan geschapen

hebben moet er wel een tweede principe zijn dat daarvan aan de oorsprong lag.

De Katharen voelden zich de bringers van de ware kerk van de apostelen waarin Christus niet de centrale figuur was als bij de roomse Kerk, maar hij was eerder incidenteel, occult en gnostisch. Zij beschouwden de kerkleiders als "roofgierige wolven, huichelaars en verleiders. De Katharen vereerden het licht dat zich ook uitte in de Zuid-Franse minnepoëzie en haar troubadours die mede de Occitaanse beschaving tot grote bloei brachten. Zij hadden hun leer verspreid tot alle lagen van de bevolking, van de ridders, de burgers tot en met de Occitaan-met-de-pet. De reizende Volmaakten of Parfaits, verkondigden hun leer zowel bij de burgers in de steden als op de meest afgelegen plaatsen te lande. Zij waren ook verdraagzaam en lieten toe dat de joden er hun handel dreven. De kerkverantwoordelijken van de Katharen werden ingewijd door het consolamentum.

Bij de Katharen is Satan een machtige **demiurg** (zie gnostici en de Bogomilen) die met zijn materiewereld het uitzicht op de waarachtige wereld van God verspert. De vrouwen stonden in hoog aanzien en ook de in die tijd talrijke alleenstaande vrouwen werden niet gediscrimineerd, maar als gelijken van de mannen beschouwd wat door de katholieke clerus in het geheel niet werd gewaardeerd.

De totale uitroeiing

Wanneer Sint Bernardus van Clairvaux (1091-1153) in 1147 een theologisch dispuut aanging met de Katharen, was hij verwonderd door hun vrijmoedigheid. Niettegenstaande zijn spreektalent moest hij het veld ruimen in Albi en het deed hem verklaren dat de onbekeerbaren dienden te worden geliquideerd.

Van af dan werd de ganse machine van de kettervervolging op gang gebracht. Na twee mislukte kruistochten tegen de Albigenzen veranderde de toestand toen de onverzettelijke Innocentius III in 1198 paus werd. Zo stond op 29 juli 1208 een groot kruisvaardersleger voor de poorten van Béziers en begon de definitieve uitroeiing van de Katharen. Het werd een regelrechte oorlog van de Noord-Franse koning die snakte naar uitbreiding van zijn land en zodoende met de paus meewerkte, waardoor het vruchtbare land en de bezittingen van de uitgeroeide Katharen in zijn handen kwam. Het werd een oorlog van het ruwere Noorden tegen het geraffineerde en geciviliseerde Zuiden.

In 1227 werden de Dominicanen, die rechtstreeks verantwoording aan de paus verschuldigd waren, door Gregorius IX belast met de totale kettervervolging. De uitzonderingstribunalen van de pauselijke inquisitie werden ingesteld. Onder hem begon de gruwelijke reeks van ketterverbrandingen. Niet voor niets was hun embleem een hond met een brandende fakkel in zijn bek. Voor de bewezen dienst werd Dominicus reeds 13 jaar na zijn dood heilig verklaard.

De verdere behandeling van het Katharen vraagstuk past niet in het kader van dit betoog. Zoals gekend eindigde de vervolging met de verovering van de mythische burg van Montségur in 1244. Enkele Kathaarse haarden bleven, vooral in Italië nog bestaan tot in 1321 de laatste Kathaarse bisschop om het leven kwam.

Opmerkelijk is dat hun vrijheidsgedachte, hun verdraagzaamheid en hun spirituele hoogstaande kennis de begijnen geïnspireerd heeft.

V MARGARETA PORETE EN MEESTER ECKHART

Margareta Porete (1250-1310), een spontane Vrije Geest

Margareta Porete is een begijn uit de omgeving van Valenciennes, ten zuiden van Vlaanderen. Zij schrijft zoals Hadewijch, maar dan in het Frans, in de vorm van de hoofse minnezang. Zij wil zoals in een ridderroman haar geliefde veroveren en heeft hetzelfde onweerstaanbaar verlangen naar haar "Minne". De enige vraag die Margareta stelt is die van de liefde 'zonder onderscheid tussen het goede en het slechte, want Liefde is God en God is Liefde', zoals zij in haar werk schrijft met als titel: 'Spiegel van de eenvoudige en vernietigde zielen'. Zij schrijft: 'Hetgeen de ziel niet overstijgt, is niet, enkel het Al bestaat' en verder: 'Een eenvoudige ziel wordt gered door het geloof zonder werken; zij leeft voor de Minne, zij heeft iedere eigen wil verloren. Zij doet afstand van de deugden' Deze laatste uitspraak werd haar fataal. De inquisitie beschouwde dit als ketters wat Margarete Porete met haar boek op de brandstapel bracht op 1 juni 1310 te Parijs op de Place de Grève. Volgens getuigen doorstond zij de wrede dood op waardige wijze, waarbij de menigte in tranen uitbarstte. Het was de eerste openbare ketterverbranding in Parijs.

De Spiegel van de eenvoudige en vernietigde zielen

Het boek dat 139, meestal korte hoofdstukken omvat, kan gezien worden als de Upanishad van Margareta. Zoals in sommige Upanishads de leerling vragen stelt aan de Meester, zo stellen in haar boek de Rede of de Minne vragen aan de Liefde of de Ziel. "Er is geen tussenpersoon tussen de liefde van de ziel en de goddelijke liefde, zij behoeft geen goddelijke wetenschap (theologie) van de wereldse meesters". (Miroir Hfst 5). Zij is immers een vrije ziel. Het gaat over

de onvoorwaardelijke vrijheid. Een vrijheid die ontstaat als de eigen wil overgaat in de goddelijke wil. Margareta heeft het over de "Vernietigde ziel" waar alle begeerte is uitgedoofd, zij zoekt God nergens meer in: "Niet in boete doen, noch in enig sacrament, noch door gedachten noch door woorden, noch door een schepsel van beneden of een schepsel van boven, noch door recht, noch door barmhartigheid, noch door goddelijke kennis, noch door goddelijke liefde, noch door goddelijke lof." zoals zij zelf schrijft. In mijn stuk over de Queeste naar het Zelf in Oost en West (2012 Tijdschrift voor Yoga) en in "De begijnenmystiek" (2011 zie website traditionele yoga) heb ik het bondig over de inhoud gehad.

"De Spiegel der eenvoudige en vernietigde Zielen" is, niettegenstaande alle boeken verbrand werden, toch nog in enkele kloosters terug gevonden, met vertalingen in het Engels, het Latijn, het Italiaans en ook een Frans exemplaar is overgebleven, weliswaar zonder de naam van de auteur. Zelfs in de bibliotheek van het Vaticaan heeft men recent een exemplaar van "De Spiegel" gevonden! Vooral de Karthuizers hebben het gebruikt als een leidraad op hun spirituele weg, zogezegd van een anonieme auteur.

Eckhart (1260-1327), een Meester van de Vrije Geest

De geleerde dominicaan Meester Eckhart was voldoende geschoold om zijn mystieke gedachten in bewoordingen uit te drukken die stevig op de kerkelijke dogma's gevestigd waren. Toch zagen enkele jaloerse orthodoxe theologen er duivelse denkbeelden in verborgen. Hij kon, op het einde van zijn leven zich met grote intellectuele waardigheid en slagvaardigheid verdedigen tegen de aanklacht. Dit belette niet dat de Keulse aartsbisschop, Heinrich von Virneburg, in 1327 28 ketterse elementen vond in zijn mystieke geschriften. Onder die beschuldigingen bevonden zich onder ander de bewering van de ongeschapenheid en de eeuwigheid van de wereld en het goddelijk

karakter van de mens die zich in God tot de "gelijke van Christus" kon verheffen. Zijn geschriften tonen aan dat hij zeker door de "Spiegel" van Magareta was geïnspireerd.

Nochtans volgde Eckhart de strenge geest van de scholastiek waaraan hij een verfijnde eigen zielsmystiek aan toevoegde. Alles draait rond de gedachte: **Esse est Deus**, Zijn is God, wat uiteraard als pantheïsme werd beschouwd. Volgens Eckhart moet Gods woord in onze ziel herboren worden door een proces van innerlijkheid. De ziel moet zich losmaken van elke aardse gebondenheid om tot een toestand te komen van "Gelassenheit" (gemoedsrust-overgave). Pas in die toestand wordt de ziel doorschijnend van het licht dat de godsvonk in ons ontsteekt. Deze mystiek heeft Eckhart niet op een geëxalteerde manier ontvouwd, maar als een doordachte gestructureerde verinnerlijking. Tegenover die innerlijke verlichting wijkt het belang van vergrijp, schuld, vergiffenis van zonden, de kruisdood van Christus en de sacramenten naar het tweede plan. Dus door het subliem verleggen van de klemtoon van de dogma's naar de ervaring, en zonder het eerste uit te sluiten toont Eckhart zich als een ware Meester. Hij vocht niet tegen de windmolens van de dogma's, maar toonde aan dat de essentie voorbij de religie lag.

Het concilie van Vienne (1311-1312)

In deze bespreking staat Margareta centraal omdat zij de spilfiguur was van de beweging van de Vrije Geest. De kerk voelde zich bedreigd nu zij ontdekte dat er meer en meer mensen waren die afweken van haar centralistische en dogmatische doctrine. Het bleef niet meer bij enkelingen die zo maar een afwijkend gedrag vertoonden, maar het ging over ganse groepen mensen zoals de begijnen, de Katharen en de Vrije Geesten die volgens de kerk er ketterse ideeën op na hielden. Om het autoritair systeem onder controle te houden en de snelle uitbreiding tegen te gaan, moest er streng opgetreden worden. De terechtstelling van Margareta was de

aanleiding voor het oproepen tot het concilie van Vienne (1311-1312) een jaar na haar dood. Men wou er eens klaar en duidelijk stellen tot hoever de grenzen van het vrije denken reikten. Daarom was dit concilie zo streng voor alle Vrije Geesten. De mystiek van de lage landen, van de begijnen en begarden, van Meester Eckhart en van "De Spiegel" werden er samen met de ganse beweging van de Vrije Geest in scherpe bewoordingen veroordeeld. Het concilie veroordeelde de ketterse mystieke dwaalleer als zou men hier op aarde de volkomenheid deelachtig kunnen worden zonder hulp van kerk of gebed. "De Spiegel" van Margareata was een toonbeeld van ketterverdoling en werd op het concilie als zodanig aangeklaagd en verworpen. De vervolging duurde meer dan een eeuw en verliep in grote verwarring zodat zowel Vrije Geesten als niet Vrije Geesten werden opgepakt. Sommigen kregen bescherming van een bisschop en anderen werden vervolgd door een andere naburige bisschop. Zo vervolgde de bisschop van Straatsburg alle Vrije Geesten en verdedigde hij de begijnen die geen Vrije Geesten waren, maar de aartsbisschop van Keulen, die ook Eckhart had aangeklaagd, wilde alle begijnen weg.

VI ENKELE ANDERE VRIJE GEESTEN

Vrije Geesten her en der

Alle historici die de beweging hebben bestudeerd vermelden steeds enkele grote namen die daarvoor representatief zijn. Het gaat telkens om individuen die grote voorvechters zijn van het vrije denken, maar die daarom helemaal niet aan een of andere sekte verbonden zijn. Zo vernoemt men steeds Meester Eckhart en Margareta Porete, die men alles behalve sekteleiders kan noemen alsook de begijnen en begarden. Samen met hen wordt een allegaartje van groeperingen de een al meer excentriek dan de andere, ook als Vrije Geesten vernoemd. Het begint met de eis van spirituele vrijheid, die nodig is om tot mystieke verdieping te komen. De rechtzinnige mystiek van Eckhart en Margareta wordt wel gevolgd door enkele uitzonderlijke begijnen en mystici, maar gaat ruim over in die van een ketterse volksbeweging die zich van deze mystiek verwijdert. Via de verslagen van de inquisitie processen van die tijd kunnen wij enkele voorbeelden aanhalen. Zelfs Jan van Ruusbroeck werd door de ketterjager Gerson ervan beticht om de natuur van de vereniging met God verkeerd te omschrijven, zodat hij volgens hem ook een Vrije ketterse Geest was.

De Begarden van Metz wensten geen mensen of dieren te doden en waren tegen de doodstraf voor gelijk wie dan ook. Zij leefden in de grootste armoede en kwamen daardoor in conflict met de erkende bedelorden. Zij kenden enkel gemeenschappelijk bezit. Zij wensten immers de evangeliën beter te volgen dan de paus. Als zij bijeengeroepen waren door de Heilige Geest kwamen zij samen, dit buiten de kerkelijke hiërarchie om die zij negeerden.

De Begijnen van Maagdenburg zouden zich volgens de inquisiteurs aan godslasteringen hebben schuldig gemaakt. Zij zelf beweerden dat zij een "hoge geest" uitdroegen en vermeden de preken in de kerken omdat zij enkel over de "hoogste dingen" wensten te horen spreken.

Verschillende kleine groepen met diverse namen zoals de "**De goede dochters**", "**De kleine broeders**", "**De volgelingen van Christus en zijn apostelen**" kozen voor een apostolisch leven en waren ongehoorzaam aan de clerus.

De "Zusters met de kappen" maakten bekeerlingen van elke rang en stand. Zij leefden samen en de magistra Helbig trad op met harde hand en geselde op gezette tijden haar medezusters om hun natuur te breken en aldus rijp te maken voor heilige armoede en innerlijke verlichting. Zij gingen niet naar de kerk, en hielden zich bezig met spinnen en weven. Priesters die alleen maar perkamenten bladen kunnen lezen maar niet de ziel, hadden geen macht over hen. Eenmaal tot de staat van volmaaktheid gekomen, achtten zij zich zondeloos. Als men hen vroeg of zij met gelijkgezinde begarden zonde bedreven, antwoordden zij : "alleen versluierd", maar na de verlichting was enkel het volmaakt zijn nog van belang.

Hermann Kuchener, een Duitse weggelopen priester, werd in 1342 in Würzburg van ketterij beschuldigd. Hij zij dat hij de vergoddelijking had ervaren. In elke mens, zo zei hij, is een ongeschapen element aanwezig dat de eenheid met God mogelijk maakt. In die toestand kon hij boven de aarde en over het water wandelen. Hij wist meer over Gods wezen dan alle beroemde Parijse theologen samen. Hij voelde niet meer de noodzaak om te communiceren of aan de hel en het vagevuur te geloven. De paus was voor hem overbodig. Onkuisheid, zoals de anderen die veroordeelden was voor hem een natuurlijk ding.

Nog een man uit Würzburg, **Berthold van Rorbach** werd in 1356 verhoord. "Elke mens, zo zei hij, kan ongezien zijn levenswandel tot

heil geraken, wie verlicht is kan de schrift beter interpreteren dan de beste dokter in de wetenschappen. Voor wie in die zin volmaakt is, veranderen brood en wijn vanzelf in goddelijke substantie." Christus zou volgens hem, zelf getwijfeld hebben aan zijn roeping en Maria en de aarde hebben vervloekt om zijn kruisdood.

Dan was er nog een zekere **Konstantijn** afkomstig uit Utrecht die in Erfurt verhoord werd in 1350. Hij voelde zich identiek met Christus en met Petrus. Zieleheil zoeken langs de sacramenten was voor hem satanswerk. Hij bestreed de Petrus legende, waarop het pauselijk statuut gebaseerd was en het zweren van de eed wees hij van de hand.

Met de komst van de nieuwe Keizer Karel IV in Duitsland, na de dood van keizer Lodewijk van Beieren, werden door zijn toedoen vier nieuwe ketterjagers benoemd, waaronder Walter Kerlinger, nog een Dominicaan, die de venijnigste was en het meest in de gunst van de Keizer stond. Hij ging op ketterjacht om er de Vrijgeesten op te zoeken en uit te roeien. Hij beriep zich op de bul Ad Nostrum om zijn werk uit te voeren. Zo kwam hij op het spoor van een zekere **Johannes Hartmann**, een wever die beleed dat de mens die de eenheid met God bereikte, zondeloos is, en eenmaal dat de mens verlicht is, hij geen hogere volmaking meer kon bereiken. De onderzoeker stelde ook vragen in verband met mystieke en seksuele vrijheid, waarbij de inquisiteur de antwoorden bijna zelf in de mond van de schuldige legde.

Een zekere **Hans Becker**, zei in de kerk de verlichting te hebben ontvangen, waardoor hij zich bevrijd voelde van alle gehoorzaamheid aan het wereldlijke en kerkelijke gezag. Becker en zijn verwanten verwierpen de aantijgingen dat zij hun ketterij uit boeken gehaald hadden, zelfs de evangelies waren voor hen fabeltjes, laat staan de geschriften van de kerkvaders en theologen. Zij beklemtoonden dat alles uit eigen ervaring tot stand kwam.

Paus Bonifacius IX moedigde de ketterjagers nog aan via een bul in 1399, waarbij hij vooral de Waldenzen, alsook de Begijnen en Begarden, de Fraticelli en de Lollarden (Begarden en Adamieten, door het volk aanzien als zwervers, schijnheiligen, onkuisen en gierigen) als verwekkers van de ketterijen beschouwde. Zelfs de vrome Broeders van het Gemene Leven en hun voorman Geert Groote, de Gerardisten genoemd, moesten het ontgelden. Gelukkig voor hen stak de plaatselijk bisschop een stokje in het wiel, zodat de vrome broeders konden ontsnappen aan de vervolging. Vooral een zekere Eylard was een gevreesd ketterjager en hij richtte zijn jachtwoede op de Noord-Duitse Hanze steden waar hij het vooral op de Waldenzen gemunt had, die hij als de ontuchtigste ketterbeweging aanzag. "Overal liet hij de as van zijn slachtoffers achter zich."

Veel mannen en vrouwen van de Vrije Geest behoorden tot de slachtoffers. Voortdurend komen dezelfde kenmerken naar voren: zij zijn arm, landvolk en handwerkers, noemen zich zondeloos, spreken van vergoddelijking die zij ervaren en verwerpen de kerkelijke geboden. Zij vereenzelvigen zich vaak met een van de apostelen of met Johannes de Doper. Zo werd in de Rijnstreek bij Bazel een zekere Martin opgepakt door de Inquisitie en veroordeeld. Hij had de evangeliën beter begrepen dan de apostelen. Voor hem waren ook de werken en sacramenten alsook de kerkelijke hiërarchie overbodig. Hijzelf noemde dit de weg naar vervolmaking. Als leek droeg hij de mis op en heeft hij de eucharistie uitgedeeld en de zonden vergeven. De priesterfunctie was volgens hem ook voor leken weggelegd. De feodale kerk was voor deze groep van Vrijgeesten te eng en moest afgezworen worden.

Wederzijdse contacten

Men kan zich afvragen hoe de "ongeletterde begijnen" zo op de hoogte konden zijn van de spirituele ontwikkelingen in hun tijd en hoe

begijnen van Noord-Duitsland hun medezusters konden beïnvloeden in bijvoorbeeld Vlaanderen en Henegouwen. Dat ging als volgt. Een boodschapper van de Vrije Geest ging van de ene naar de andere groepering van begijnen. Zijn aankomst werd in het geheim aangekondigd en hij kreeg onderdak en voeding. Vergelijk dit met de parfaits van de Katharen. Een engel van de goddelijke wereld is op komst zei men en de begijnen stroomden van overal toe om de heilige man te horen. In subtiële bewoording bracht hij zijn ervaring en de mystieke boodschap over. Ook geschriften werden zo van de ene gemeenschap naar de andere overgebracht.

Bloemardinne (1265-1335) en Ruusbroec (1293-1381)

Merkwaardig is het Brusselse verhaal van **Bloemardinne** of Heilwige Bloemaert. Als Christelijke mystica werden haar opvattingen bestreden door niemand minder dan Jan Van Ruusbroec. Zij was de dochter van een rijke Brusselse koopman. Zij kocht in 1307 het begijnhof dat tegen de collegiale Sint-Goedelekerk te Brussel lag en naast het huis van kapelaan Jan Hinckaert, de oom van Jan van Ruusbroec die er al van af zijn negende jaar woonde. Vooral alleenstaande vrouwen uit hogere kringen kwamen er zich vestigen. Bloemardinne wordt er de gerespecteerde leidster van. Na betichting door de bisschop in 1317 mogen geen nieuwe begijnen meer toetreden tot in 1324 het onderzoek van de bisschop van Kamerijk oordeelde dat er geen sprake was van ketterij. Zij werd door haar onmiddellijke omgeving gewaardeerd en later ook door de bisschop van Kamerijk. Haar "perverse doctrines" hadden betrekking tot de Vrije Geest en de vleeselijke liefde die zij serafijns noemde. Men zegde dat zij naar de communie ging, vergezeld van twee serafijnen en dat zij op een zilveren stoel schreef en onderricht gaf. Die zilveren stoel werd na haar dood aan de hertogin van Brabant geschonken. Kreupelen geloofden te genezen door het aanraken van die stoel. Het heeft

schijnbaar nooit geboterd tussen Ruusbroec en Bloemardinne, waarbij het gissen is of het eenvoudige burenruzie was, of als er een meer inhoudelijke, religieuze oorzaak was. Ruusbroec moest van dichtbij de cultus rond de charismatisch figuur van Bloemardinne dulden, en met kerkelijke argwaan toezien hoe ongeletterde dames theologische discussies voerden. Een en ander is moeilijk te achterhalen, gezien onze bron Pomerius, niet belangeloos is. De vroegere kok van Groenendaal, het klooster dat Ruusbroec gesticht heeft, moest immers na de dood van Ruusbroec zijn leermeester verdedigen tegen Jean Gerson, die dacht Ruusbroec van ketterij te kunnen beschuldigen. Jean Gerson, vroeger een Parijse theoloog, was de man die onder andere te keer ging tegen de dwalingen van Jan Hus, de grote Tsjechische vrijdenker en die liever de dwalingen te vuur en te zwaard uitroeide dan door overreding. Het kan zijn dat Pomerius probeerde Bloemardinne zwart te maken om zijn meester Ruusbroec te redden en anderzijds is het aannemelijk dat de exuberante stijl van Bloemardinne niet echt bij de bezadigde en rustige Ruusbroec paste.

Volgende anekdote toont aan dat de ideologische strijd van de vrije geest in de 20ste eeuw nog niet beëindigd is. Het liberale stadsbestuur van Brussel heeft Bloemardinne en niet Jan van Ruusbroec een beeld gegeven op de gevel van het stadhuis. Zij staat daar afgebeeld met twee serafijnen en haar zilveren stoel. Daarop hebben de katholieken in 1917 in de Sint-Michiels-en-Sint-Goedele kerk een beeld laten plaatsen van Ruusbroec die met de voet het hoofd van de mystica verplettert. In 1975 is Bloemardinnes beeld op de zijgevel geëerd als dat van de "eerste Brusselse feministe".

Homines Intelligentiae

In 1411, bijna een eeuw na Bloemardinne, duiken in Brabant en Picardië, onder welgestelde burgers en onder leiding van Gilles de

Canter en later Willem van Hildernissen Vrije Geesten op die zich Homines Intelligentiae noemen.

Zij volgen Joachim van Fiore die stelde dat na een periode van de vader en de zoon er een van de Geest zou komen. De Homines Intelligentiae voelden zich reeds in de derde periode en stelden dat na een liefdevolle initiatie de realisatie van God in elkeen mogelijk was. Er was een terugkeer naar de onschuld van het aartsparadijs en de liefdesdaad was vrij van schuld want die behoort tot de natuur, en is zo normaal als eten en drinken. De sacramenten en de kerkelijke autoriteit werden genegeerd. God was net zo goed aanwezig in een steen, in de ribben van een mens als in de hel of de eucharistie. Als men God door zijn geloof of gebed tot barmhartigheid zou kunnen brengen zou Hij onstandvastig zijn, wat in strijd is met Zijn volmaakte natuur. Een zekere Herenthaels, afkomstig uit Groenendaal, het klooster van Ruusbroec, wordt aangesteld om een onderzoek uit te voeren naar de orthodoxie van die opvattingen. Er is veel agitatie en de inquisiteur ontsnapt ternauwernood aan de dood. Uiteindelijk komen de beklaagden, na vele discussies er van af met een lichte straf: 3 jaar gevangenisstraf en opsluiting in een klooster.

Heksen, uitlopers van de Vrije Geest

De heilige Thomas van Aquino (1225-1274) had het geloof in duivelse demonen ontwikkeld, die hetzij als man de vrouwen besliepen of als vrouw de mannen meesleepten in ontucht. Dat waren dan de heksen. De Dominicaan Johannes Nider schreef in zijn werk Formicarius in 1434 dat bepaalde overtuigingen van de Vrije Geest en van andere ketterijen vermengd waren met elementen van hekserij. Zich daarop baserend publiceerde Innocentius VIII, een van de meest corrupte en verwerpelijkste pausen, vader van meer dan 10 kinderen en met een pornografisch cynisme ten aanzien van verdachte vrouwen, in 1484 de beruchte heksenbul, die gevolgd werd door de Malleus

Maleficarum, de Heksenhamer in 1487, die alweer de Dominicanen het recht gaf op jacht te gaan naar heksen. Listige vragen en tortuur zorgden voor bekentenis. Dan volgden de ergste straffen, meestal de brandstapel. Het werden de gruwelijkste en meest zwarte dagen uit onze geschiedenis. De enkelingen die zich tegen de gruwel verzetten, werden zelf vervolgd. En o toppunt van ironie, wij vieren de herdenking van dit macabere gebeuren met een tweejaarlijkse folkloristische heksenevocatie die gepaard gaat met een Vlaamse kermis en een stoet in Nieuwpoort. Men gedenkt er de terechtstelling op de brandstapel van Jeanne Panne op 15 mei 1650. In de 1ste helft van de 17de eeuw werden er enkel in Nieuwpoort, 17 heksen, zowel mannen als vrouwen, op de brandstapel gebracht! Misschien richten wij nog een Vlaamse kermis in op het kerkhof van Passendale met worst en bier ter herdenking van de gesneuvelden in WO I. Ook in Beselare is er een twee-jaarlijkse heksenstoet met gelijkaardige feesten.

VII GIORDANO BRUNO

Corpus Hermeticum

Wanneer in volle renaissancetijd de magische boeken van Hermes Trismegistus ontdekt en bestudeerd worden ontstaat er een heuse mentaliteitswijziging en nieuwe richting in het westerse filosofische denken.

Het Corpus Hermeticum met de Poimander, de Asclepius en andere boeken die aan Hermes Trismegistus of Hermes de driemaal grote worden toegeschreven zouden in de 1ste of 2de eeuw van onze jaartelling in Alexandrië geschreven zijn en vormen een schakel tussen de overgeleverde Egyptische wijsheid en de nieuwe tijd, tussen Oost en West. Het gaat over het kennen van God en de eenwording met Hem, over de relatie tussen God, de kosmos en de mens en over het bewustzijn van het Zelf. De Egyptische god Thot of de latere Griekse god Hermes of de Romeinse god Mercurius is de magiër en grote leraar van de wijsheid die de leerlingen onderwijst. Hermes toont aan hoe je langs verschillende stappen naar de diepe werkelijkheid kunt gaan. Hij is de verpersoonlijking van de eeuwige wijsheid.

Verschillende christenen, waaronder Marcilio Ficino, de vertaler van het Corpus Hermeticum, hadden geprobeerd om Hermes Trismegistus binnen te brengen in de kerk en zij zagen hem als een tijdgenoot van Mozes of als Mozes zelf. Er werd een Christelijke interpretatie aan het hermetisme gegeven zodat er een soort vroom religieus hermetisme ontstond.

Giordano Bruno (1548-1600), een Vrije Geest uit de renaissance

In de renaissancetijd verscheen een Italiaanse dominicaner monnik, Giordano Bruno op het toneel. Hij voelde zich geroepen met een magisch hermetische missie, was geïnspireerd door Copernicus en trok daarmee de toenmalige westerse wereld rond. Hij weigerde de christelijke uitleg van de hermetische geschriften te erkennen.

Bruno stelt dat de mislukkingen van de christelijke sekten op een vreedzame manier dienen genezen te worden door de terugkeer naar de Egyptische religie en haar morele wetten. Hij verzet zich tegen de katholieke renaissancemagie van Ficino, en wil terug overstappen naar de Heidense bron van de Asclepius. Hij wil terug gaan naar de spirituele eenheid van Europa. Hij bepleit dat bij de Franse koning en later, in 1583 in Oxford in Engeland waar hij zichzelf de titel toe-eigent van: Philotheus Iordanus Brunus Nolanus, magis elaborata Theologia, een naam langer dan zijn lichaam, voegde men er spottend aan toegevoegd.

Hij hield niet van de haarklieverijen over de sacramenten en de eucharistie van de scholastici, die hij steevast de schoolmeesters noemde en zegde dat Petrus en Paulus enkel het 'Hoc est corpus meum' kenden. Hij vond dat de kerk een grondige hervorming nodig had en dacht dat dit spoedig zou gebeuren, door toedoen van de koning van Navarra en door middel van magie. Die magie was gebaseerd op de magische stad Adocentyn zoals vermeld in het magische boek Picatrix, gebouwd door Hermes Trismegistus, waar rond de hele stad gegraveerde beelden geplaatst waren, op zodanige wijze dat dankzij deze de inwoners deugdzaam werden en zich onthielden van verdorvenheid en kwaad. Dit sluit aan met het idee van de magische zonnestad met een astrale religie en zonneverering waar een ethiek heerst van geleerdheid en waar uitvindingen ten dienste staan van de maatschappij. Dit staat dicht bij Thomas Mores' (1478-1535) werk Utopia, dat dit jaar 500 geleden verscheen, de

ideale republiek die bewonderd wordt omwille van haar ethiek van maatschappelijk nut. (Zie tentoonstelling in museum M te Leuven in 2016)

Kosmische visie

De hermetische wijsheidsleer begon in de tempels, in de tijd van de Chaldeeërs en de Egyptenaren en werd verder gezet door de Magiërs, de volgelingen van Orpheus, van Pythagoras en andere vroege denkers. Daarbij prijst Bruno ten zeerste Copernicus die de mensen bevrijd heeft van vele valse vooroordelen van de algemeen aanvaarde filosofie. Maar als wiskundige heeft hij volgens Bruno niet de diepere betekenis van zijn ontdekking ingezien. De magische filosofie van de universele bezieling is hem ontgaan. De aarde beweegt en vernieuwt zichzelf omdat zij niet eeuwig in dezelfde vorm blijft bestaan. De dingen die niet eeuwig individueel kunnen bestaan zijn eeuwig als soort. De substanties veranderen zichzelf in andere verschijningsvormen. Alles wat er op de wereld is, is zonder uitzondering in beweging, waarbij het zowel afneemt of toeneemt. De delen van de wereld zijn allen in beweging terwijl niets vergaat of vernietigd wordt (Corpus Hermeticum XII). Bruno beweert als profeet en leider van de nieuwe magische beweging gekwalificeerd te zijn omdat hij een hemelreis door de sferen heeft gemaakt. Bruno heeft de gnostische hemelreis gemaakt en de hermetische ervaring meegemaakt. Zo is hij goddelijk geworden met de Krachten binnen in zich. Niet alleen de planeten, maar de ontelbare werelden van het oneindige universum bewegen door de ruimte als grote dieren, bezield door het goddelijke leven. De mens is het grote wonder die van zichzelf weet dat hij van goddelijke oorsprong is en omhoog kan stijgen, het oneindige in, om de pas onthulde bespiegeling op de oneindige goddelijkheid in een onmetelijk uitgestrekt universum te begrijpen en zich eigen te maken. Dat is het renaissance hermetisme.

De eenheid van het Al is de Ene

Het is bij Bruno nog steeds zoals het grondprincipe van het hermetisme verklaart, dat het oneindig uitgebreide Heelal één is. "De eenheid van het Al in de Ene", is het thema dat voortdurend terugkomt bij Bruno. (De la causa, principio e uno) "Het aller-begerenswaardigste, de hoogste volmaaktheid en schoonheid wordt gevormd door de eenheid die het Al doordringt....." Via een en dezelfde ladder daalt de natuur neer om dingen voort te brengen en klimt de geest naar boven om ze te leren kennen. De verscheidenheid komt voort uit eenheid en keert terug naar eenheid, terwijl het ertussen talloze dingen doorloopt.

Bruno beschouwt zich als een missionaris van de verzoening. Wij worden allen onwetend geboren en wij groeien op in een bepaald gezin met een bepaald geloof en zeden en wij horen afkeuring over de godsdienst van onze tegenstanders. Daarom vinden wij het vanzelfsprekend om de vijanden van ons geloof te doden als een offer om de goden te behagen. Maar onze tegenstrevers doen hetzelfde. Zij danken God dat hij hen licht en genade heeft verleend dat naar het eeuwig leven leidt met niet minder vuur en overtuiging dan wij voelen. Wij verheugen ons erin dat ons hart niet zo blind en duister is als dat van hen.

Met het mystieke doel voor ogen schrijft Bruno liefdes gedichten die hijzelf vergelijkt met het Hooglied. Het Hooglied, dat aan Salomo wordt toegeschreven inspireerde zowel de christelijke mystieke traditie als de kabbalistische (De gli eroici forori). Hij beschrijft er zijn innerlijke ervaringen. "Door te smeken dat de ogen opengaan, smeekt de minnaar dat het goddelijk licht zich toont. De blik kan de dood veroorzaken, wat de mystieke dood van de ziel betekent, hetgeen het eeuwig leven is dat iemand mag verwachten in zijn leven."

Ruimdenkend

Terug in Frankrijk krijgt hij genoeg van de katholieke geleerddeenerij. Alhoewel hij niet naar zijn dominicanerklooster wilde terugkeren wilde hij terugkeren naar de Kerk, want hij vond dat de protestantse hervormingen die toen begonnen, beter binnen het raamwerk van de kerk gebeurden. Hij stond voor een tolerante katholieke en universele religie met Egyptische invloeden, hervormd in haar magie en ethiek.

Bruno gaat naar Duitsland naar het Lutherse Wittenberg waar hij aan enkele universiteiten doceert en gaat dan naar het katholieke Praag. Hij voelde zich thuis zowel in de hervormde kerk als in de rooms katholicke kerk, wat voor die tijd wel heel uitzonderlijk was! Hij stelt dat "ware religie zonder controversen en geschillen dient te zijn. Niemand heeft het recht kritiek of controle uit te oefenen op opvattingen van anderen, zoals tegenwoordig gebeurt."

Bij zijn laatste verblijf in Frankfurt schrijft hij in "de imaginum, signorum et idearum compositione" over de gehele wereld van de stoffelijke schepping die hij ziet in concentrische cirkels, met de planeten, de dieren en de planten en op de buitenste cirkel de kunsten en de wetenschappen met centrale magische beelden die een magische krachtencentrale vormen die het hele systeem bezielt. Hij is duidelijk geïnspireerd door de hermetische verhandelingen over de ingewijde die in zijn geest het hele universum overschouwt.

Levensende

In 1591 komt Bruno op verzoek van een boekhandelaar terug naar Venetië. In feite werd hij in de val gelokt door een zekere Mocenigo een goudsmid, bij wie hij logeerde, maar die Bruno in zijn huis opsloot en overleverde aan de inquisitie. De aanklacht was dat Bruno had verklaard dat de apostelen de mensen bekeerden door te prediken en door zelf het goede voorbeeld te geven, maar dat nu iedereen die

geen katholiek wilde zijn straf en pijn te verduren kreeg, want er wordt geweld gebruikt en geen liefde. Er is alleen onwetendheid en er is geen goede religie. Bruno werd naar Rome gestuurd, waar twee jezuiten uit zijn werken acht ketterse stellingen haalden die Bruno moest verwerpen. Hij zei dat hij daartoe bereid was, maar later trok hij zijn woord in en hield vol dat hij nooit iets kettters geschreven of gezegd had en dat de ministers van het heilig officie zijn visies verkeerd hadden uitgelegd. Hij werd veroordeeld als onboetvaardige ketter en overgeleverd aan de wereldlijke arm om levend te worden verbrand op het Campo de Fiori in Rome op 17 februari 1600. Op deze plaats heeft men in 1899 een standbeeld voor Giordano Bruno opgericht.

Bruno, staat voor de waardigheid van de mens in de zin van vrijheid, verdraagzaamheid, het recht om in elk land op te staan en te zeggen wat hij denkt, ongeacht de ideologische barrières. Bruno staat voor liefde tegenover wat de schoolmeesters, van het christendom, nochtans de religie van de liefde, gemaakt hadden.

VIII MODERNE TIJDEN

Moderne literatuur: L'œuvre au noir (Hermetisch zwart)

Het thema van de Vrije Geest wordt ook behandeld in **L'œuvre au noir**, historische roman en meesterwerk van Marguerite Yourcenar, (Cleenewerck de Crayencour) de Franse schrijfster met een Belgische moeder en een Noord Franse vader en de eerste vrouw die lid werd van de prestigieuze Académie Française. Het boek verwijst naar de alchemie, waar de stof moet gescheiden en opgelost worden, maar eigenlijk gaat het over de pogingen van de menselijke geest om zich vrij te maken van vooroordelen.

Zeno Ligre is een fictief humanistisch personage uit de renaissance dat tegelijkertijd filosoof, dokter en alchimist was en zijn kennis had opgedaan in de loop van zijn zwerversbestaan. Hij wordt gedreven door zijn gezond verstand en zijn ruimdenkendheid, in die tijd alles behalve alledaags. Zijn kritische geest, zijn wetenschappelijke bezigheden en zijn onthullingen ergeren de kerk mateloos. Na zijn zwerversleven duikt hij onder te Brugge, waar hij onder een valse naam verblijft. Uiteindelijk wordt hij herkend en wordt hij opgesloten in een inquisitiegevangenis. Zeno staat symbool voor de mens die zoekt naar waarheid en die deze niet kan verzwijgen. Dit doet hij, omgeven door tijdgenoten onder wie sommigen hem begrijpen en anderen niet. Dat moet hij met zijn vrijheid bekopen en daarna ook met zijn leven.

IX NABESCHOUWING

Vrijheid van geest en inzicht

Het is niet omdat iemand vrij van geest is dat hij ook de mysteries van het leven doorgrondt. Anarchisten en toog-filosofen hebben wel hun eigen gedacht, maar het gaat ook niet verder dan dat. Ook mensen die duiden op het onrecht van deze wereld, denk maar aan de vele klokkenluiders, drukken zich vrij uit en gaan tegen de maatschappelijke stroom in, maar het blijft bij kritiek tegen de maatschappelijke onrechtvaardigheden.

De bedoeling van dit overzicht was echter om de **spirituele vrijheid** te behandelen, want spirituele vrijheid leidt tot inzicht.

Dus, een Vrije Geest zijn, is een voorwaarde om inzicht te krijgen. Door de rede in alle vrijheid te gebruiken, kan men het vastgelopen mystieke-religieuze wereldbeeld doorprikken en valse mystiek ontrafelen. Inzicht is één zaak. Om dieper tot de kern van het bestaan door te dringen moet nog aan een tweede voorwaarde voldaan worden: met de nodige ernst en gedrevenheid en door zelfcontrole aan de dag te leggen moet de zoeker er werk van maken, wil hij tot de bron doordringen. In yogataal uitgedrukt: dan kan hij zich op het acht-voudig pad begeven, zoals Pantañjali het geformuleerd heeft in zijn Yoga-Sutra's. Wie een grote vrijheid heeft, moet die ook weten te gebruiken en zijn lot consequent in eigen handen nemen. Vrijheid is synoniem voor verantwoordelijkheid.

De mystieker, dat is hij of zij die op weg is op het pad van de zoektocht naar de bron, of het Zelf, moet zich bewegen op het scherp van de snede om het innerlijke pad te bewandelen en terzelfder tijd geen argwaan te wekken in zijn omgeving. Immers, de maatschappij is niet verdraagzaam en laat niet toe dat iemand zich niet naar de algemeen aanvaarde normen voegt. Niet alleen de doorsnee mens

maar ook de geleerde begrijpt de mystieker niet. Margareta Porete drukt het als volgt uit: Minne zegt tot de Rede: "...geen meester of Schriftgeleerde, noch iemand die blijft bij de gehoorzaamheid aan de deugden, begrijpt het of zal het ooit begrijpen, daar waar er iets te begrijpen is. Wees ervan overtuigd, Rede, want niemand begrijpt het, tenzij diegene die op zoek is naar de Fijne Minne." (De Spiegel Hfst 9) Met andere woorden enkel diegene die op zoek is naar de Fijne Minne of het Zelf, begrijpt waarover het gaat.

Weinigen, zelfs in yogamiddens, begeven zich echt op het pad van yoga om de diepste plaats in de ziel te bereiken, of met andere woorden gezegd, om te komen tot een staat van het stilleggen van alle indrukken van de geest. Dat is niet verwonderlijk, er staat immers geschreven dat er velen geroepen zijn en weinig uitverkoren. In de *Bhagavad Gītā* (VII-3) staat: "Onder duizenden mensen is er nauwelijks één die naar volmaaktheid streeft; en van dezen die ernaar streven en erin slagen, is er nauwelijks één die mij in wezen kent".

BRONNEN

Boeken

BAUER, Raoul. *De geniale mislukking van de middeleeuwen*. Kapellen, De Nederlandse Boekhandel 1985, 134 p.

Cohn, Norman. *The pursuit of the Millenium. Revolutionary millenarians and mystical anarchists of the middle ages*. New York, Oxford University press 1970, 416 p.

DE VRIES, Theun. *Ketters, Veertien eeuwen ketterij, volksbeweging en kettergericht*. Amsterdam, Querido 1998 699 p.

PORETE Marguerite. *Le miroir des âmes simples et anéanties. Introduction par Max Huot de Longchamp*. Paris, Editions Albin Michel S.A. 1997, 272 p.

-PORQUEROL Elisabeth. *Lettres d'Héloïse et d'Abélard*. Lausanne, La guilde du livre nr 836. Union général d'éditions 1964, 253 p.

-VERDEYEN Paul. *Willem van Saint-Thierry en de liefde, Eerste Mysticus van de Lage Landen*. Leuven, Davidsfonds 2001, 135 p.

YATES Frances A.. *Giordano Bruno en de hermetische traditie*. Rotterdam, Synthese 2010, 438 p.

-YOURCENAR Marguerite. *L'œuvre au noir*. Paris, Editions Gallimard 1991, 511 p.

Encyclopedie van de mystiek, fundamenten, tradities en perspectieven. Tielt, Lannoo 2003 1149 p.

Andere

Vanneste Paul. *Begijnenmystiek*. 2011 artikel op de website www.traditioneleyoga.be

Vanneste Paul. *Queeste naar het Zelf in Oost en West*. (2012 artikelen reeks in Tijdschrift voor Yoga)

Le "Miroir des simples âmes" et la "secte" du Libre Esprit. Revue de l'histoire des religions/année1969/Volume 176 nr1/ pp35-60

-Sweyghers Sofie. *Margareta Porete (+1310) en "Le miroir des âmes simples". Radicale mystiek in conflict met de Inquisitie*. Thesis licentiaat geschiedenis 2002-2003 KUL promotor prof. Dr. J. Goossens

Internet

Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques: *Schwester Katrei* by Deena Copeland Klepper

Encyclopédie Universelle: *Homines Intelligentiae*

Encyclopédie Universelle: *Mouvement du Libre-Esprit*

Wikipedia: *Brethern of the Free Spirit*

Wikipedia: *Brüder und Schwestern des freien Geistes*

Wikipedia: *Heresy of the Free Spirit*

Wikipedia: *Margareta Porete*

Wikipedia: *Heilwige Bloemaert*

Wikipedia: *Bernard de Clairvaux*

Wikipedia: *Contest with Abelard*

Wikipedia: *Men of understanding (Homines Intelligentiae)*

Wikipedia: *Gottesfreunde*

Wikipedia: *Mechthild von Magdenburg*

Benedictus XVI audiëntie 4-11-2009: *Twee theologische modellen in een vergelijking: H. Bernardus en Abélard.*

De Lange Samuel. *Voorhoedes van de 'Vrije Geest'* uit website Dossier Archief

Hubinon Daniel: Les Articles Histoire: *Pierre Abélard vs Bernard de Clairvaux, L'affrontement de deux titans dans le premier conflit philosophique de l'église médiévale.*

Leene Henk en Mia. *Ketterij en vrijheid* Conferenties 1984-Beroemde en beruchte kettters

Lucepedia, digitale theologische encyclopedie: *Petrus Abelardus*

<http://nl.crc-resurrection.org>: *De tegenstander ontmaskerd. Abélard en Sint-Bernardus het grote conflict tussen dialectiek en mystiek.*

www.contemplationem.com :Arvindus: *Ethiek of Ken Uzelf, een beschouwing op het ethische werk van Petrus Abelardus.*

www.papalencyclicals.net : *Council of Vienne 1311-1312*

www.religionmonde.info: *Les frères du libre esprit*

www.trouw.nl: Tom Crijnen. *Onder zijn hofkledij droeg Thomas More een haren boetekleed.*

www.eckhart.be/index.htm?legende.htm: *Gespräch zwischen Schwester Katrei und dem Beichtvater*